

การเปลี่ยนแปลงอิทธิพลของศิลปกรรม สถาปัตยกรรมและ เทคโนโลยีต่างชาติต่อลักษณะสถาปัตยกรรมพระที่นั่งใน พระบรมมหาราชวัง

The Transformation of Art, Architecture and International Technology Influenced to Throne Hall Architecture in Grand Palace, Thailand

ธนัชพงศ์ เมธีปิยะวัฒน์^{1*} อรศิริ ปาณินท์² และวุฒิพงษ์ หวีวงศ์³

¹นิสิตหลักสูตรดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร 10900

²ศาสตราจารย์ ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร 10900

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร 10900

Thanatphong Metheepiyawat^{1*} Ornsiri Panin²
and Vudipong Davivongs³

^{1*}Ph.D. Candidates in Built Environment, Faculty of Architecture,
Kasetsart University, Bangkok, Thailand, 10900

²Professor, Department of Architecture, Faculty of Architecture,
Kasetsart University, Bangkok, Thailand, 10900

³Associate Professor, Department of Landscape Architecture, Faculty of Architecture,
Kasetsart University, Bangkok, Thailand, 10900

*E-Mail: thanatphongm@hotmail.com

บทคัดย่อ

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวังมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ซึ่งปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อลักษณะทางสถาปัตยกรรมพระที่นั่ง คือ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และเทคโนโลยีจากต่างประเทศ บทความนี้จึงทำการศึกษาการเปลี่ยนแปลงอิทธิพลของศิลปกรรม สถาปัตยกรรมและเทคโนโลยีต่างชาติต่อลักษณะสถาปัตยกรรมพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง ว่าประกอบด้วยอิทธิพลของชาติใด ลักษณะใด และส่งผลต่อลักษณะสถาปัตยกรรมพระที่นั่งอย่างไร ด้วยกระบวนการศึกษาเชิงคุณภาพ ผ่านการศึกษาจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ร่วมกับการสังเกตจากสถานที่จริง และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อสรุปผลการศึกษา จากการศึกษาพบว่าศิลปกรรม สถาปัตยกรรมและเทคโนโลยีต่างชาติล้วนมีอิทธิพลต่อลักษณะสถาปัตยกรรมพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวังในทุกรัชสมัย และได้รับอิทธิพลจากความเชื่อสืบเนื่องมาจากสมัยอยุธยา ลักษณะสถาปัตยกรรมพระที่นั่งแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงแต่มีลักษณะสถาปัตยกรรมไทยประเพณีกำกับอยู่เสมอ ผสมผสานกับชาติต่าง ๆ เป็นช่วง ๆ ในลักษณะค่อย ๆ เปลี่ยน นอกจากนั้นยังสันนิษฐานได้ว่ายังได้รับอิทธิพลจากปัจจัยอื่น ๆ อีกด้วย

คำสำคัญ: การเปลี่ยนแปลง, อิทธิพล, สถาปัตยกรรม, ต่างชาติ, พระที่นั่ง

Abstract

The transformation of throne hall architecture appearance is influenced by the international art, architecture and technology. This article is to study about the transformation of the international art, architecture and technology that influenced to throne hall architecture in terms of nation, character and how to affect to the architecture of throne hall. The qualitative research, content analysis and observation are analyzed that all above and the belief from Ayutthaya era are influenced to throne hall architecture in all reigns. Although the international factors gradually transform them evidently, Thai architecture and culture are still remain. Besides that other factors are also influenced to the throne hall architecture transformation.

Keywords: Transformation, Influence, Architecture, International, Throne Hall

Received: November 2, 2021; **Revised:** December 24, 2021; **Accepted:** December 27, 2021

1. บทนำ

พระบรมมหาราชวังแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากจะเป็นมรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมทุกแขนงอันมีคุณค่าของชาติแล้วยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของราชอาณาจักรในด้านการเมืองการปกครอง และยังเป็นศูนย์กลางศาสนจักรอีกด้วย เมื่อปี พ.ศ. 2325 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างกรุงรัตนโกสินทร์โดยมีกรุงศรีอยุธยา อดีตราชธานีเป็นต้นแบบ เพื่อสะท้อนความมั่นคงเป็นปึกแผ่นและมั่นคงของสยามประเทศให้ปรากฏแก่หน้าอารยประเทศอีกครั้งหนึ่ง ลักษณะสถาปัตยกรรมขององค์พระที่นั่งในพระบรมมหาราชวังที่ถูกสร้างขึ้นในแต่ละรัชสมัยล้วนปฏิเสธไม่ได้ว่าได้รับอิทธิพลจากต่างชาติทั้งในด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรมและเทคโนโลยี ซึ่งมีการแปรเปลี่ยนที่น่าสนใจและควรค่าแก่การศึกษาค้นคว้า นอกจากนั้นลักษณะสถาปัตยกรรมพระที่นั่งเหล่านี้สามารถทำหน้าที่เป็นดั่งบันทึกทางประวัติศาสตร์ ด้วยการบอกเล่าเรื่องราวผ่านการตีความลักษณะทางสถาปัตยกรรม อันสามารถตีความถึงสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง คติความเชื่อ และมิติด้านอื่น ๆ ได้อีกด้วย

การศึกษาลักษณะสถาปัตยกรรมพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวังมักจำกัดในเชิงกายภาพ รูปแบบ รูปทรง เท่านั้น นับจากสมัยรัชกาลที่ 1 ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างหมู่พระมหามณเฑียรและหมู่พระมหาลาสาทตามอย่างสมัยอยุธยา เรื่อยมาจนกระทั่งพระที่นั่งในหมู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทซึ่งสร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 9 อีก 4 องค์ ได้ปรากฏอิทธิพลจากต่างชาติมาโดยตลอดทุกรัชสมัย ทั้งในด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และเทคโนโลยีในรูปแบบแปรเปลี่ยนแตกต่างกันไป ในขณะที่คติไตรภูมิยังทรงอิทธิพลควบคู่สถาบันพระมหากษัตริย์สืบทอดมาแต่ครั้งสมัยอยุธยา กระทั่งปรากฏเทคโนโลยีสมัยใหม่เช่น บันไดเลื่อน และเทคโนโลยีการก่อสร้างอันทันสมัยในพระที่นั่งบรมราชินีนาถ อิทธิพลจากชาตินี้จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษาค้นคว้าถึงการแปรเปลี่ยนของอิทธิพลต่างชาติต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง

การศึกษานี้จึงมุ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะสถาปัตยกรรมขององค์พระที่นั่งในพระบรมมหาราชวังโดยเรียงลำดับตามช่วงเวลา ว่ามีการแปรเปลี่ยนลักษณะอย่างไร ได้รับอิทธิพลต่างชาติปรากฏในด้านใดบ้าง และวิเคราะห์ถึงเหตุผลในการแปรเปลี่ยน ด้วยกระบวนการศึกษาเชิงคุณภาพ ประกอบการศึกษาจากเอกสาร และการสังเกตจากสถานที่จริง เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ถึงการแปรเปลี่ยนอิทธิพลต่างชาติต่อลักษณะสถาปัตยกรรมพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง โดยมีขอบเขตการศึกษาเฉพาะลักษณะรูปแบบ รูปทรง การใช้งาน เทคโนโลยี ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมต่างชาติที่ปรากฏว่ามีชาติใด รูปแบบ รูปทรง และเทคโนโลยีใดที่มีอิทธิพลต่อลักษณะทางสถาปัตยกรรมพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวังทั้งภายนอกและภายใน โดยมีได้หมายรวมถึงสภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในพระที่นั่ง

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของอิทธิพลศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และเทคโนโลยีต่างชาติต่อลักษณะสถาปัตยกรรมพระที่นั่ง ในพระบรมมหาราชวัง เพื่อเข้าใจถึงอิทธิพลของต่างชาติว่ามีชาติใดและลักษณะที่แสดงอิทธิพลอย่างไรต่อพระที่นั่ง ในพระบรมมหาราชวัง อีกทั้งอิทธิพลดังกล่าวมีลักษณะการเปลี่ยนแปลงอย่างไรเพราะเหตุใด อันจะก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการเข้าใจ และเป็นข้อมูลสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาค้นคว้าต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

บทความนี้ดำเนินการวิจัยโดยกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผ่านการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ร่วมกับการสังเกต (Observation) จากสถานที่จริง คือ เขตพระราชฐานชั้นนอก และชั้นกลาง ในพระบรมมหาราชวัง และนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสรุปผลจากการศึกษา

ภาพที่ 1 หมู่พระมหามณเฑียร (ซ้าย) ภายในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน (ขวา)

ที่มา: แ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ (2531)

ภาพที่ 2 พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร และพระที่นั่งเทวารัณยสภา (ซ้าย)

ภายในพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร (ขวา)

ที่มา: พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร (2550)

4. ผลการวิจัย

4.1 ยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชกาลที่ 1-3

เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้น ราชสำนักได้มีการติดต่อกับต่างชาติทั้งในด้านการค้าและการทูตแต่เดิมมาอยู่แล้วทั้งสิ้น ทั้งจากจีนและชาติตะวันตก ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ยังคงดำเนินต่อเนื่องมายังสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อแรกสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระนครแห่งใหม่นี้ให้เจริญรุ่งเรืองงดงามตามอย่างอยุธยาโดยเร็วที่สุด (แสงสุรีย์ ลดาวัลย์, 2507) หม่อมพระมหามณเฑียรและพระมหาปราสาท ได้ถูกสร้างตามอย่างทั้งคติ รูปแบบ รูปทรงและเทคโนโลยี จากช่างและวัสดุบางส่วนจากอยุธยาราชธานีเดิมเพื่อเป็นการประหยัด หม่อมพระมหามณเฑียรนี้เป็นหมู่พระที่นั่งอันสำคัญยิ่งเนื่องจากเป็นที่ประทับตลอดรัชสมัยรัชกาลที่ 1 - 3 รวมทั้งใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียรสืบเนื่องมาทุกรัชกาล (แสงสุรีย์ ลดาวัลย์, 2507)

รัชกาลที่ 1 พระมหามณเฑียรซึ่งสร้างในแบบสถาปัตยกรรมไทยตามอย่างอยุธยาอันประณีตแล่งงดงามยิ่ง ประกอบด้วยพระที่นั่งใหญ่น้อย 7 องค์ ด้วยกัน (ภาพที่ 1) พระที่นั่งจักรพรรดิพิมานมีการประดับประดาตกแต่งล้วนเป็นไปตามคติความเชื่อและลักษณะอย่างไทยแท้ เช่น มีช่อฟ้า ใบระกา นาคสะดุ้ง และหางหงส์ เป็นต้น ภาพเขียนภายในเขียนเรื่องราวรามเกียรติ์ ภาพพระมเหศวรและอธรรมะเทวบุตร คาดว่าเขียนเพิ่มเติมในสมัยรัชกาลที่ 6 และภาพดวงตรา 6 ดวง คาดว่าเขียนในสมัยรัชกาลที่ 4 (แสงสุรีย์ ลดาวัลย์, 2507)

แม้จะทรงมีพระบรมราโชบายสืบทอดรักษาศาติไทยตามอย่างโบราณราชประเพณีจากอยุธยาไว้อย่างเหนียวแน่นทุกประการ ตั้งแต่การเลือกทำเล การขุดคูคลองรอบพระนครให้ประชาชนได้แบ่งเรือและป้องกันข้าศึก การจัดวางผังแบบนาคนาม อิทธิพลจากต่างชาติสามารถสอดแทรกปรากฏขึ้นในพระบรมมหาราชวัง ในรูปแบบภาพเขียนคือศิลปกรรมแบบจีนในหมู่พระมหามณเฑียร ในลักษณะการยอมรับเอาคติความเชื่อ ปรากฏภาพเขียนที่หลังบานพระทวารทองพระโรงพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานและพระที่นั่งไพศาลทักษิณเป็นรูปเสี้ยววงเหยินสิงห์ และหน้าบานพระบัญชาเป็นภาพเขียนทองลายมงคลแปดแบบคติความเชื่อแบบจีน นอกจากนี้ผนังภายในหอพระราชมณเฑียรยังเขียนภาพสีน้ำเป็นลวดลายเครื่องมงคลและเครื่องบูชาตามแบบจีน แสดงถึงการยอมรับคติความเชื่อแบบจีนเข้าสู่ราชสำนักอย่างชัดเจน

ภาพที่ 2 พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร และพระที่นั่งเทวารัณยสภา (ซ้าย)
ภายในพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร (ขวา)

รัชกาลที่ 2 แม้ในสมัยรัชกาลที่ 1 จะทรงเคยเสด็จออกรับทูตจากประเทศโปรตุเกสอันแสดงถึงการติดต่อกับตะวันตก อย่างเปิดเผยแล้วก็ตาม แต่ความเป็นตะวันตกยังมิได้ทรงอิทธิพลปรากฏในพระที่นั่งเหมือนอย่างจีน กระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 2 ระบบ เศรษฐกิจของประเทศพึ่งพิงการค้ากับจีนและต่างชาติเป็นหลัก (จุลจักรพงษ์, 2560) ซึ่งอิทธิพลทั้งจากจีนและตะวันตกได้เด่นชัดขึ้น ทั้งในลักษณะศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และเทคโนโลยีในการก่อสร้าง อิทธิพลจากจีนมีบทบาทมากยิ่งขึ้นจากหลักฐานการสร้างมุขกระสัน ซึ่งมีลักษณะอย่างจีนต่อเติมขึ้นในหมู่พระมหามณเฑียรอย่างไทย (ภาพที่ 4) นับเป็นการผสมผสานซึ่งกล่าที่จะแตกต่างจากคติเดิม เสมือนไทยจีนสามารถต่อดัดเป็นเนื้อเดียวกันได้ โดยเฉพาะสวนขวาที่ถูกขุดและขยายเพิ่มเติมจากสมัยรัชกาลที่ 1 ในลักษณะเลียนแบบ สวนจีนซึ่งได้รับความนิยมมากในราชสำนักและผู้มั่งคั่งชาวจีน สวนขวานี้มีทั้งการขุดสระ สร้างเขาจำลอง เป็นเกาะใหญ่น้อย มีการสร้างตึกแบบฝรั่งและเก๋งจีนเรียงรายมากมายกว่า 100 เก๋ง และโปรดให้ประชาชนเข้าชมได้ รวมทั้งใช้ในการรับรองแขกเมือง ต่าง ๆ กล่าวกันว่าเป็นสวนที่งดงามยิ่งปรากฏเป็นพระเกียรติยศเลื่องลือไปยังนานาประเทศ เป็นที่น่าเสียดายว่าสวนขวาได้ถูกรื้อลงแล้ว คงเหลือเพียงซุ้มประตูสวนขวา (ภาพที่ 5) และเก๋งนารายณ์แสดงให้เห็นถึงสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมจีนที่รุ่งเรืองและประกาศตัวตน ชัดแจ้งในพระบรมมหาราชวังในยุคนี (ภาพที่ 6) ศิลปกรรมยังคงปรากฏดังเช่นรัชกาลที่ 1 คือมุขกระสันห่อพระธาตุมณฑลเขียนภาพ สีนํ้าเป็นลวดลายเครื่องมงคลและเครื่องบูชาตามแบบจีน (แสงสุรีย์ ลดาวัลย์, 2507) (ภาพที่ 3) แม้สถาปัตยกรรมจีนและตะวันตก จะสามารถเข้ามามีอิทธิพลในพระบรมมหาราชวังได้แล้วก็ตาม แต่ยังไม่สามารถแสดงตนในฐานะนาคคีของพระที่นั่งได้ แสดงถึงคติ ความเชื่อแบบไทยยังคงตรึงอาณาเขตในพระบรมมหาราชวังไว้ได้ หากแต่ไม่ปิดกั้นในการยอมรับเอาเข้ามาผสมผสานและประกอบใน ส่วนที่ไม่สำคัญนัก

ภาพที่ 4 อัฒจันทร์ทางขึ้นมุขกระสันด้านหลังห่อพระสุลาลัยพิมาน (ขวา) ทางเข้ามุขกระสันด้านหน้าห่อพระสุลาลัยพิมาน (ซ้าย)
ที่มา: นงนอย ศักดิ์ศรี (2537)

ภาพที่ 5 ชุ่มประตุมังกรเล่นลม เข้าสู่สวนขวา
 ที่มา: แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี (2537)

ภาพที่ 6 เก๋งนารายณ์ในหมู่พระมหามณเฑียร
 ที่มา: แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี (2537)

อิทธิพลจากจีนอันเด่นชัดขึ้นนี้ อาจเกิดจากการค้าและคบค้าชาวจีนเป็นสำคัญ นอกจากนั้นในรัชสมัยนี้ ยังทรงส่งทูตไปยังประเทศจีนและจีนเองก็ถือว่าไทยเป็นเมืองขึ้นอีกด้วย (จุลจักรพงษ์, 2560) รวมทั้งการสมาคมกับชาติตะวันตกเช่น เกิดกงสุลโปรตุเกสและการรับทูตจากอังกฤษ อาจเป็นเหตุให้ปรากฏอาคารตะวันตกในสวนขวาด้วยเช่นกัน

รัชกาลที่ 3 ในสมัยนี้มีการสมาคมกับต่างชาติมากยิ่งขึ้น มีการส่งทูตไปจีน และทรงรับราชทูตจากยุโรปถึง 6 ครั้ง อีกทั้งเกิดสนธิสัญญาฉบับแรกระหว่างพระมหากษัตริย์ไทยกับต่างชาติคือสนธิสัญญาเบอร์นี กับประเทศอังกฤษ (จุลจักรพงษ์, 2560) แม้จะทรงติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้น แต่ผู้คนโดยมากยังมองว่าพระองค์ยังทรงล้าสมัยอยู่มาก กระนั้นในสมัยรัชกาลที่ 3 สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกได้เข้ามามีอิทธิพลในพระบรมมหาราชวัง (วลัญช์ สุภากร, 2558) โดยยังไม่ปรากฏเป็นพระที่นั่ง แต่ปรากฏในส่วนกำแพงต่าง ๆ เช่น ประตูสุนทรทศิศา (ภาพที่ 7) ใช้ลวดลายประดับโค้งที่เรียกว่า สโครว์ (Scroll) ตกแต่งด้วยโถประดับที่ส่วนยอด (วลัญช์ สุภากร, 2558) และการตกแต่งซุ้มพระสีหบัญชรด้วยแท่งแก้วสีดำลายกรอบรูปแบบฝรั่ง ในรัชกาลนี้เน้นการบูรณะพระบรมมหาราชวังเป็นการใหญ่ อีกทั้งยังแสดงถึงคติความเชื่อแบบไทยยังคงสืบทอดด้วยการซ่อมแปลงพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาทให้เป็นยอดปราสาท และสร้างพระที่นั่งมหินทรปราสาทเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติยศพระบรมชนกนาถตามอย่างโบราณราชประเพณี

ภาพที่ 7 ประตูสุนทรทศิศา ที่กำแพงพระบรมมหาราชวัง
ที่มา: ชรินทร์ แซ่มสาคร (2560)

ในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ รัชกาลที่ 1 - 3 ยังทรงประทับที่หมู่พระมหามณเฑียรตลอดรัชสมัย การคบค้าสมาคมกับต่างชาติ ทั้งชาวจีนและตะวันตกส่งอิทธิพลให้เห็นในพระบรมมหาราชวังโดยลำดับ ในลักษณะภาพเขียนศิลปกรรมจีนปรากฏขึ้นในพระที่นั่ง กระทั่งเป็นการต่อเติมพระที่นั่งด้วยสถาปัตยกรรมและวัสดุอย่างจีน และก่อร่างเป็นอาคารขนาดเล็กขึ้นในรูปแบบเก๋งจีน และอาคาร อย่างตะวันตกในสวนขวา และซุ้มประตู แสดงให้เห็นถึงการเปิดกว้างและยอมรับเอาศิลปกรรม สถาปัตยกรรม เทคโนโลยีในการก่อสร้าง จากต่างชาติ หากแต่ยังไม่ทรงอิทธิพลถึงขั้นประกาศตนในฐานะนาคัดองค์พระที่นั่ง ในขณะที่ศาลาขนาดเล็กหรือที่เรียกว่าพลับพลาโถง อย่างไทยสามารถดำรงฐานะนาคัดองค์พระที่นั่งได้ ดังเช่นพระที่นั่งสนามจันทร์ซึ่งสร้างในสมัยรัชกาลที่ 2 เช่นกัน สะท้อนให้เห็นถึงเกราะ ทางคติความเชื่อของไทยที่ยังคงทรงอิทธิพลในพระบรมมหาราชวังได้อย่างแข็งแกร่งและเข้มแข็ง

4.2 รัตนโกสินทร์ตอนกลาง

รัชกาลที่ 4 ทรงสนพระทัยวิทยาการสมัยใหม่แบบตะวันตกเป็นอย่างมาก ดังปรากฏว่าทรงตรัสภาษาอังกฤษได้ (จุลจักรพงษ์, 2560) ทรงจ้างมิชชันนารีมาสอนภาษาอังกฤษและความรู้ต่าง ๆ ในพระบรมมหาราชวัง ทรงจ้างนายทหารจากอังกฤษมาฝึกสอนทหารไทย และทรงพัฒนาประเทศให้ทันสมัยด้วยการขุดคลอง ตัดถนน สร้างโรงพยาบาล เลิกผูกขาดสินค้า และประการสำคัญคือทรงยอมรับ วิทยาศาสตร์หรือหลักเหตุและผลที่พิสูจน์ได้ รวมทั้งเรื่องโลกกลมตั้งแต่ครั้งยังทรงผนวช ในขณะที่ยังคงยึดมั่นในคตินิโตรภูมิอันเป็น ความเชื่อแบบดั้งเดิม (นริศ อาภัยนิง, 2553) ดังที่หนังสือพิมพ์ประเทศสิงคโปร์เคยลงข่าวเมื่อครั้งทรงขึ้นครองราชย์ว่า “ทรงมีความคิด ในแนวอารยธรรมและทรงก้าวหน้าไปไกลกว่าข้าแผ่นดินทั่วไปของพระองค์เป็นส่วนใหญ่” (จุลจักรพงษ์, 2560)

ด้วยเหตุนี้ จึงปรากฏพระที่นั่งใหม่มากมายในพระบรมมหาราชวัง ด้วยทรงมีพระราชประสงค์จะแสดงว่าสยามเป็นประเทศที่ ทันสมัยและมีความทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ (Seviset & Qun, 2013) พระที่นั่งใหม่นี้มีทั้งในแบบสถาปัตยกรรมไทยยอดปราสาท คือ พระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาท และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างหมู่พระมหามณเฑียรใหม่นามว่า พระอภิเนาวนิเวศน์ ซึ่งนับได้ว่าพลัดโฉมราชสำนักไปโดยสิ้นเชิง มีลักษณะโดดเด่นคือเป็นอาคารขนาดใหญ่ ภายนอกมีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก หน้าบันทรงจั่วแบบกรีก มีหอนาฬิกาเพื่อบอกเวลา มีการสร้างคاعات อีกทั้งตกแต่งภายในด้วยหัวเสาท้องพระโรงพระที่นั่งอนันตสมาคม (องค์เดิม) เป็นแบบคอรินเทียน (ภาพที่ 8) เป็นต้น กระนั้นก็มีการตกแต่งด้วยผ้าไหมซึ่งเป็นความนิยมตามอย่างจีน และกระเบื้องหลังคา แบบจีน โดยใช้ช่างไทยสร้างสรรค์จากการเดินทางศึกษาดูงานจากต่างประเทศ จากภาพถ่ายและหนังสือ จึงปรากฏเป็นลักษณะมิได้เป็น แบบตะวันตกแท้ๆ เป็นที่น่าเสียดายว่าหมู่พระมหามณเฑียรนี้ชำรุดทรุดโทรมลงมากและถูกรื้อลงในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยพอจะเทียบเคียง จากภาพถ่ายกับพระนครคีรี ซึ่งสร้างในสมัยเดียวกันได้ พระนครคีรีนี้เป็นพระราชวังในต่างจังหวัดที่มีลักษณะผสมผสานแบบไทย จีน และตะวันตก (European-Sino-Siamese) (Amnuay-ngentra, 2007)

ภาพที่ 8 คاعاتพระที่นั่งในพระอภิเนาวนิเวศน์ (ซ้าย) หน้าบันแบบจั่วพระที่นั่งอนันตสมาคม (ร.4) และหอนาฬิกาพระที่นั่ง (กลาง) ภายในพระที่นั่งอนันตสมาคม (ขวา)
ที่มา: แ่งน้อย ศักดิ์ศรี (2537), แ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ (2531)

ลักษณะแบบตะวันตกนี้ยังถูกประยุกต์เข้ากับพระที่นั่งแบบไทยคือพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะโดยเปลี่ยนเสายภายในพระที่นั่งจากเดิมที่สร้างจากไม้เป็นเสาปูนกลมขนาดประมาณ 70 เซนติเมตร ทำบัวปลายเสาและบัวปากฐานแบบตะวันตก หัวเสาประดับด้วยใบอะแคนthus (Acanthus) แบบคอรินเทียน (Corinthian) เช่นเดียวกับเสายภายในห้องพระโรงพระที่นั่งอนันตสมาคม (องค์เดิมในสมัยรัชกาลที่ 4) ในหมู่พระอภิเนาว์นิเวศน์ (ภาพที่ 9)

การรับเอารูปแบบตะวันตกครั้งใหญ่นี้ นับได้ว่าเป็นการพลิกภาพลักษณ์ของพระบรมมหาราชวังโดยสิ้นเชิง ดังที่กล่าวในข้างต้นว่าทรงต้องการแสดงประเทศสู่สายตาชาวต่างชาติว่ามีอารยธรรมและทันสมัย รูปแบบสถาปัตยกรรมที่เปลี่ยนไปนี้สัมพันธ์กับการที่ทรงเปิดประเทศด้วยการทำสนธิสัญญากับ 13 ประเทศ ดังที่พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ อ้างถึงกริสวอลล์ ว่าทรงขึ้นครองราชย์ขณะที่เอเชียถูกฉีกเป็นชิ้น ๆ เนื่องจากเป็นยุคการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก (จุลจักรพงษ์, 2560)

ภาพที่ 9 ภายในพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท (ซ้าย) สถาปัตยกรรมไทยยอดปราสาท (ขวา)

ที่มา: แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ (2531)

ดังที่พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ อ้างถึงฮอลล์ กล่าวว่าสยามเป็นหนี้พระองค์มากที่สุด ทรงต้องร่วมมือกับยุโรปเพื่อรอดพ้นการล่าอาณานิคม และทรงต้องไล่ให้ทันสมัยถึง 10 ปี ที่เดียว (จุลจักรพงษ์, 2560) ในขณะที่จีนได้ลบทบหาในราชสำนักลงไปแล้ว ดังปรากฏทรงยกเลิกการส่งบรรณาการไปยังจีนดังเช่นทุกรัชกาลที่เป็นมา

อย่างไรก็ดีทรงแสดงองค์ใน 2 ลักษณะ คือ ยังคงสืบสานคติความเชื่อเดิมว่าพระมหากษัตริย์เป็นดังสมมติเทพ ในขณะที่ยอมรับวิทยาศาสตร์ที่ต้องมีเหตุผลและพิสูจน์ได้ อันเป็นการตรงข้ามกันโดยสิ้นเชิง เช่นเดียวกับที่โปรดการทรงเสด็จในขณะที่ยังทรงม้า จึงไม่แปลกที่ปรากฏทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งลักษณะสถาปัตยกรรมไทยยอดปราสาทตามคติโบราณราชประเพณีท่ามกลางหมู่พระมหามณเฑียรแบบตะวันตก ในยุคของพระองค์ตะวันตกแสดงอิทธิพลได้อย่างชัดเจนและสามารถข้ามผ่านกรอบคติความเชื่อ โดยสามารถนำพาความเป็นตะวันตกดำรงฐานานุศักดิ์พระที่นั่งและหมู่พระมหามณเฑียรใหม่ในพระบรมมหาราชวังได้ในที่สุด

รัชกาลที่ 5 ในรัชสมัยนี้พระองค์ทรงสานต่อด้วยการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามอย่างสมเด็จพระบรมชนก เนื่องจากยังอยู่ในยุคตะวันตกล่าอาณานิคมและในท้ายที่สุดได้เกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 ในรัชสมัยของพระองค์ สิ่งที่ถูกพัฒนาอย่างชัดเจนคือพระที่นั่งแบบตะวันตกที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น กระทั่งทรงให้สถาปนิกชาวตะวันตกเป็นผู้ออกแบบพระที่นั่งคือพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทในที่สุด ในรัชกาลนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างหมู่พระมหามณเฑียรใหม่ คือ หมู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ซึ่งประกอบด้วยพระที่นั่ง 11 องค์ (ภาพที่ 10)

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ถือเป็นพระที่นั่งองค์สำคัญในหมู่พระที่นั่งนี้ องค์พระที่นั่งเป็นสถาปัตยกรรมตะวันตกแบบนีโอคลาสสิก (Neoclassicism Style) เรียกว่าสถาปัตยกรรมยุโรปสมัยสมเด็จพระบรมราชินีนาถวิกตอเรีย ผสมผสานหลังคาทรงไทย ยอดปราสาทแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี (แสงสุริย์ ลดาวัลย์, 2507) โดยจอห์น คลูนิช สถาปนิกชาวอังกฤษ ซึ่งเป็นสถาปนิกชาวต่างชาติคนแรกที่รับราชการในราชสำนัก ราว ค.ศ.1892 (Seviset & Qun, 2012) เป็นผู้ออกแบบ แต่ได้เปลี่ยนแบบหลังคาเดิมเป็นยอดปราสาทตามอย่างอยุธยาซึ่งมีปราสาท 3 หลังเรียงกัน อีกทั้งคิดการสร้างปราสาทถือเป็นพระเกียรติยศอันยิ่งสำหรับพระมหากษัตริย์ไทย พระที่นั่งหมู่นี้มีขนาดกว้างใหญ่มาก ภายนอกเป็นแบบตะวันตกทั้งสิ้น แต่ถึงกระนั้นภายในพระที่นั่งหรือห้องต่าง ๆ ที่ต่อเนื่องกันถูกเชื่อมต่อกันด้วยชาน พระระเบียง อัฒจันทร์ (บันได) และสวนอ่างแก้ว หมู่พระที่นั่งนี้เป็นพระวิมานที่ประทับของพระมหากษัตริย์และพระบรมราชินี อีกทั้งใช้ในการให้เฝ้าพูลละอองธุลีพระบาท และท้องพระโรงสำหรับรับแขกเมืองเหมือนดังหมู่พระมหามณเฑียรทั้ง 2 หมู่เดิม (หมู่พระมหามณเฑียร รัชกาลที่ 1-3 และหมู่พระอภิเนาวนิเวศน์ ร.4)

แม้การตกแต่งทั้งภายนอกและภายใน รวมทั้งเครื่องเรือนต่าง ๆ จะงดงามวิจิตรตระการตาแบบตะวันตก แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าชั้นบนสุดของพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทของค์กลางซึ่งเป็น หอพระบรมอัฐิ ตกแต่งอย่างไทยอันวิจิตรงดงาม และในรัชสมัยนี้ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งรูปทรงไทยยอดปราสาทอีกหนึ่งองค์ คือ พระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูปบุรพกษัตริย์ในรัชกาลก่อน 4 พระองค์ จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าสถาปัตยกรรมในพระบรมมหาราชวังแม้จะยอมเปิดกว้างรับเอาแบบตะวันตก แต่สถาปัตยกรรมไทยยึดโยงด้วยความเชื่อไตรภูมิโดยเฉพาะอย่างยิ่งแสดงให้เห็นผ่านพระที่นั่งยอดปราสาท (อรรคพล สาตุ้ม, 2549)

รูปแบบในการสร้างพระที่นั่งในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังคงดำเนินไปในลักษณะเช่นเดียวกับสมัยรัชกาลที่ 4 คือ ผสมผสานระหว่างไทยแท้ตามคติความเชื่อไตรภูมิอย่างโบราณ ควบคู่ไปพร้อม ๆ กับการยอมรับตะวันตกเพื่อการแสดงตนว่าสยามเป็นประเทศที่ทันสมัยทัดเทียมนานอารยประเทศ และในรัชสมัยนี้เองมีเหตุการณ์สำคัญคือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังใหม่เพื่อย้ายไปประทับ คือ พระราชวังดุสิต เนื่องจากพระบรมมหาราชวังเต็มไปด้วยอาคารจำนวนมาก และคับแคบ ทำให้สภาพอากาศและสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมที่จะทรงประทับ และเมื่อพระราชวังใหม่แล้วเสร็จก็ได้ทรงย้ายไปประทับตลอดพระชนม์ชีพในช่วงท้ายรัชกาล ทำให้พระบรมมหาราชวังลดบทบาทลงไปในนับแต่นั้นเป็นต้นมา โดยพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงเสด็จมาประทับเป็นครั้งคราวเท่านั้น โดยทรงใช้ในการพระราชพิธีสำคัญ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร และเสด็จออกรับแขกเมืองหรือเสด็จออกมหาสมาคมเพียงเท่านั้น จนกระทั่งรัชกาลปัจจุบัน

ภาพที่ 10 หมู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท สมัยรัชกาลที่ 5

ที่มา: แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ (2531)

รัชกาลที่ 6 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สร้างพระที่นั่งเพียง 2 องค์เท่านั้น ในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นลักษณะพลับพลาโถงขนาดเล็กอย่างไทยทั้ง 2 องค์ คือ พระที่นั่งสีตลาภิรมย์ในสวน ด้านหลังพระที่นั่งบรมพิมาน และพระที่นั่งราชฤดีในเขตพระมหามณเฑียร อาจเพราะเหตุผลดังกล่าวในข้างต้น ที่มีได้ทรงประทับเป็นการถาวรในพระบรมมหาราชวัง เช่นในรัชกาลก่อน อีกทั้งพื้นที่อันคับแคบเกินกว่าจะสร้างพระที่นั่งขนาดใหญ่เพิ่มเติมได้อีก กระนั้นก็ดีพระราชวังในต่างจังหวัดที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างนั้นก็ยังคงดำเนินไปในลักษณะเช่นเดียวกับรัชกาลที่ 4 และ 5 คือ พระราชนิเวศน์มฤคทายวัน และพระราชวังสนามจันทร์ ซึ่งมีพระที่นั่งผสมผสานทั้งอย่างไทยและตะวันตก แต่เป็นที่น่าสังเกตประการสำคัญคือ ไม่มีการสร้างพระที่นั่งยอดปราสาทเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติยศอันยิ่ง

ตามอย่างโบราณราชประเพณีมาแต่ครั้งสมัยอยุธยา นับจากรัชกาลที่ 5 ที่เสด็จประทับพระราชวังดุสิตในช่วงปลายรัชกาล รัชกาลต่อ ๆ มา ก็ทรงประทับที่พระราชวังดุสิตเป็นหลักเช่นกัน โดยเป็นพระที่นั่งองค์เดียว ไม่เป็นไปอย่างโบราณซึ่งมักเป็นหมู่พระมหามณเฑียร เช่น พระที่นั่งอัมพรสถาน พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงคติอย่างโบราณราชประเพณีได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้มีผลต่อรูปแบบพระที่นั่งอันเป็นที่ประทับด้วยเช่นกัน

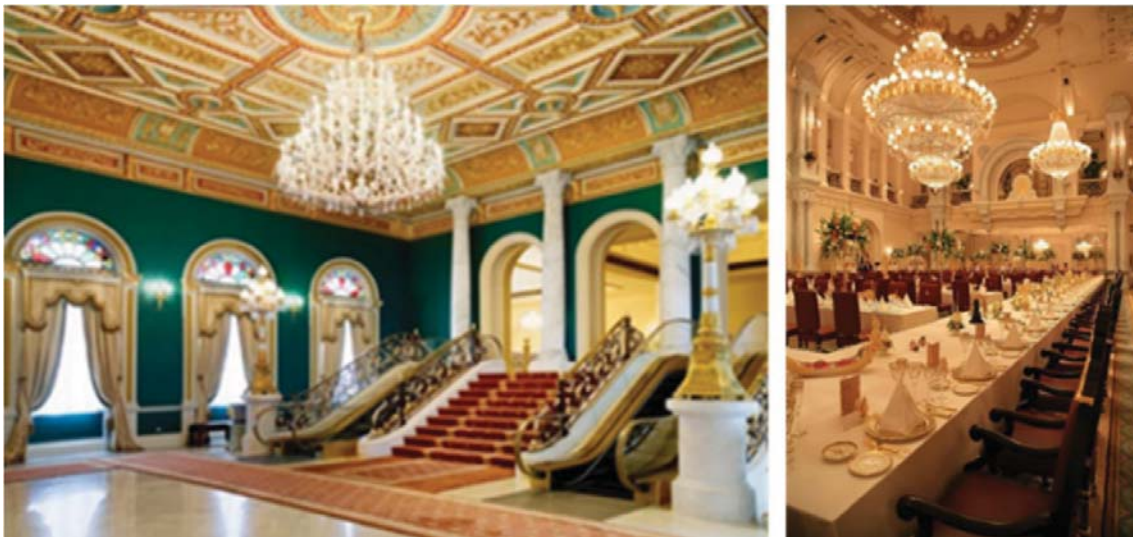
4.3 รัตนโกสินทร์ตอนปลาย

รัชกาลที่ 7-8 ในสมัยรัชกาล 7 นี้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 และในสมัยรัชกาลที่ 8 ทรงเสด็จศึกษาต่อต่างประเทศ อีกทั้งเกิดสงครามโลกและสงครามมหาเอเชียบูรพา อีกทั้งการจะสร้างพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวังตามอย่างรัชกาลก่อนต้องของบประมาณจากรัฐบาล และได้รับการปฏิเสธหลายครั้ง จึงอาจเป็นเหตุผลหลายประการที่ประกอบทำให้มิได้มีการสร้างพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวังหรือพระราชวังอื่น ๆ อีกเลย

รัชกาลที่ 9 เดิมเมื่อทรงเสด็จขึ้นครองราชย์ สำนักพระราชวังเห็นสมควรให้ซ่อมแซมปรับปรุงหมู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทเพื่อเป็นที่ประทับในพระบรมมหาราชวัง แต่เนื่องจากต้องใช้งบประมาณเป็นอันมาก จึงได้แบ่งงบประมาณออกเป็นการซ่อมแซมพระที่นั่งที่ต้องใช้ในการพระราชพิธีสำคัญเสียก่อน ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รื้อพระที่นั่งหมู่ที่นั่งทั้งหมด เหลือเพียงพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท และสร้างพระที่นั่งขึ้นใหม่ก่อน 2 องค์ แทนองค์เดิมในระยะแรกเพื่อใช้สำหรับพระราชทานเลี้ยงและรับแขกเมืองต่าง ๆ คือ พระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์และพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ พระที่นั่ง 2 องค์นี้สร้างขึ้นต่อเนื่องกับท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทโดยมีพระทวารเชื่อมไปในทิศตะวันตกและทิศตะวันออกในลักษณะสถาปัตยกรรมตะวันตกคล้ายอย่างเดิม พระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์ใช้ในการพระราชทานเลี้ยงและไม่แขวนโคมระย้าดังเดิม อีกทั้งยังมีพื้นเสมอท้องพระโรงกลาง ส่วนพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัตินั้น มีการลดทอนรายละเอียดลดทอนในการตกแต่งภายในลงจากเดิมมาก พระที่นั่งทั้งสององค์ก่อสร้างด้วยระบบที่ทันสมัยขึ้น ลักษณะก่ออิฐถือปูน โครงสร้างหลังคา คานชนิดคอนกรีตเสริมเหล็ก เทพื้นคอนกรีตเสริมเหล็ก ปูทับด้วยไม้หรือหินอ่อน (แสงสุรย์ ลดาวัลย์, 2507)

ต่อมาทรงมีพระราชประสงค์ให้มีพระที่นั่งสำหรับการพระราชทานเลี้ยง เนื่องจากในการพระราชทานเลี้ยงแต่ละครั้งต้องเชิญผู้เข้าร่วมงานจำนวนมากไม่ต่ำกว่า 170 คน ปัจจุบันในการพระราชทานเลี้ยงจำเป็นต้องแยกหลาย ๆ พระที่นั่งประกอบกันในครั้งหนึ่ง ซึ่งทรงเห็นว่าเป็นการไม่เหมาะสม จึงมีพระราชประสงค์ให้มีพระที่นั่งที่สามารถจุคนได้ประมาณ 250 คน จึงได้มีการสร้างพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร ขึ้นเป็นพระที่นั่งองค์ที่ 4 ในหมู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท รวมพระที่นั่งที่สร้างในรัชกาลนี้ 3 องค์ ด้วยกัน พระที่นั่งองค์นี้เป็นไปในลักษณะคล้ายคลึงกับที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 คือตะวันตกผสมผสานตะวันออก โดยมีฐานพระที่นั่งแบบตะวันตกต่างต่อเนื่องกับพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท แต่องค์พระที่นั่งเป็นแบบไทย หลังคาเรือนยอดซ้อนหลายชั้นคล้ายหมู่

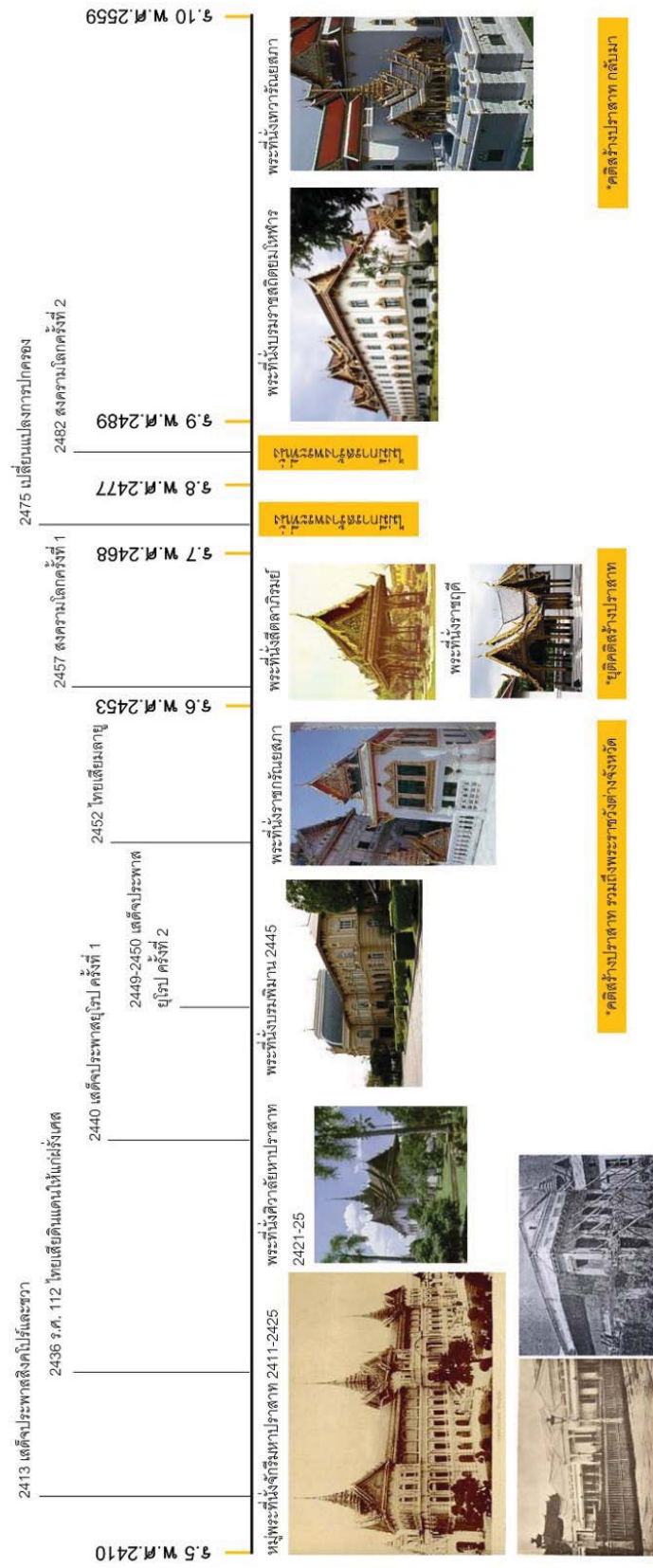
พระมหามณเฑียรและพระมหาปราสาท แต่ภายในตกแต่งแบบตะวันตกคล้ายพระที่นั่งองค์เดิมที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ถูกรื้อลง แต่ลวดลายในการตกแต่งภายในลดลงไปมาก ปรากฏการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นกับพระที่นั่งที่สร้างครั้งนี้ นอกจากเป็นการกลับมาสร้างพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวังอีกครั้งนับจากการสร้างครั้งสุดท้ายในสมัยรัชกาลที่ 6 แล้วนั้น พระที่นั่งยังมีขนาดใหญ่โตสมดังชื่อพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร (ภาพที่ 2) อีกทั้งพระที่นั่งปรากฏองค์ในลักษณะอย่างไทยคล้ายไม่ต้องคำนึงถึงการแสดงตนให้ต่างชาติมองต้องตามอย่างเพื่อแสดงความทันสมัยอีกต่อไป และด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนไปมาก เทคโนโลยีในการก่อสร้างจึงเปลี่ยนแปลงไป โดยมีทั้งงานระบบ และอัจฉริตว์เข้าสู่พระที่นั่งมีการนำบันไดเลื่อนมาติดตั้งเพิ่มเติมเพื่อการเสด็จพระราชดำเนินได้โดยสะดวก (ภาพที่ 11) อีกทั้งประการสำคัญอีกประการหนึ่งคือมีการสร้างพระที่นั่งยอดปราสาทตามโบราณราชประเพณีในการเฉลิมพระเกียรติยศขึ้นอีกครั้งนับจากการสร้างครั้งสุดท้ายในสมัยรัชกาลที่ 5 อันเป็นการสะท้อนถึงคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิอันแข็งแกร่งซึ่งสืบทอดมาจากสมัยอยุธยาได้กลับมาอีกครั้งหนึ่ง คือพระที่นั่งเทวารันยสภาซึ่งซ้อนอยู่บนฐานพระที่นั่งแบบตะวันตก (ภาพที่ 2) เช่นเดียวกับพระที่นั่งบรมราชา ทางทิศใต้ในเขตพระราชฐานชั้นใน ซึ่งมีลักษณะคล้ายพระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาทในสมัยรัชกาลที่ 4 อีกด้วย ดังสามารถสรุปการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลาตามแผนผังที่ 1

ภาพที่ 11 อัจฉริตว์ต่อเนื่องจากห้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

ที่มา: พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร (2550)

แผนผังที่ 1 (ต่อ) แสดงความสัมพันธ์การสร้างพระที่นั่งและสถาปัตยกรรมในแต่ละรัชสมัย

[illegible]

5. สรุปผลการวิจัย

ลักษณะสถาปัตยกรรมพระที่นั่งนั้นได้รับอิทธิพลจากศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และเทคโนโลยีต่างชาติดังกล่าวทุกยุคทุกสมัย ควบคู่กับคติความเชื่อไตรภูมิที่อยู่คู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์อันสืบทอดมาจากสมัยอยุธยา อิทธิพลจากศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และเทคโนโลยีต่างชาติดังกล่าว คือ แบบจีนและตะวันตก ในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป จากศิลปกรรมในการตกแต่งเช่น ภาพเขียน ไม้เคลือบเป็นชั้นประติมากรรม ส่วนต่อเติมมุขกระสัน และก่อร่างเป็นอาคารขนาดเล็กคือ ศาลาและเก๋งแบบจีนและตะวันตก กระทั่งในที่สุดได้ถูกผสมผสานไทย - จีน - ตะวันตก ในลักษณะเลียนแบบเป็นหมู่พระที่นั่งในสมัยรัชกาลที่ 4 คือ หมู่อภิเษกนิเวศน์ และค่อย ๆ วิวัฒนาการในแบบผสมผสานไทย - ตะวันตกแท้ในสมัยรัชกาลที่ 5 เช่น พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ภายนอกองค์พระที่นั่งและภายในเป็นแบบตะวันตก แต่มียอดปราสาทแบบไทยประเพณี หรือพระที่นั่งราชกรัณยสภาภายนอกเป็นแบบไทยแต่ ภายในเป็นแบบตะวันตก กระทั่งพัฒนาถึงขีดสุดคือเป็นแบบตะวันตกทั้งองค์ คือ พระที่นั่งบรมพิมาน อิทธิพลของต่างชาตินี้สามารถสรุปโดยแบ่งเป็นยุคได้ดังนี้

ยุคที่ 1 รัชกาลที่ 1 - 2 - 3 ชาตินจีนเด่น แทรกซึมในเชิงศิลปกรรมแบบจีน ในลักษณะภาพวาดตกแต่งภายในหมู่พระมหามณเฑียรในสมัยรัชกาลที่ 1 กระทั่งก่อร่างเป็นสิ่งก่อสร้างขนาดเล็ก คือ ทางเชื่อมมุขกระสันและเก๋งจีน ขณะที่ตะวันตกสอดแทรกมาได้บ้างในลักษณะศาลาตะวันตกและมุขประติมากรรม ในสมัยรัชกาลที่ 2 และ 3 รูปแบบและรูปทรงทั้งจีนและตะวันตก

ยุคที่ 2 รัชกาลที่ 4 - 5 - 6 ชาติดตะวันตกทรงอิทธิพล พระที่นั่งมีลักษณะเลียนแบบตะวันตกผสมผสานจีนเล็กน้อย ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ 4 คือหมู่พระอภิเษกนิเวศน์ ปรากฏหอานาฬิกา คาดฟ้าแบบตะวันตก ใช้กระบวนการเลียนแบบโดยนายช่างชาวไทย และยังปรากฏลักษณะการผสมผสานต่อเนื่องมาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 และวิวัฒนาการเป็นแบบตะวันตกแท้ซึ่งออกแบบโดยสถาปนิกชาวตะวันตกเต็มรูปแบบ ตกนั้นแม้จะเป็นอาคารแต่ไม่สามารถยกฐานะขึ้นสู่คฤหาสน์ได้เป็นพระที่นั่งได้

ยุคที่ 3 รัชกาลที่ 7 - 8 วังเวนิส เป็นยุคที่ไม่มีการสร้างพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง

ยุคที่ 4 รัชกาลที่ 9 การกลับมาหรือเกิดใหม่ พระที่นั่งมีการสร้างอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 9 โดยยังคงเป็นไปในลักษณะผสมผสานทั้งไทยประเพณีและตกแต่งภายในแบบตะวันตก นอกจากการกลับมาสร้างพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวังครั้งสำคัญ พระที่นั่งยังปรากฏลักษณะสถาปัตยกรรมไทยอย่างชัดเจนกว่าเดิม และมีการสร้างยอดปราสาทอีกครั้งนับจากสร้างครั้งสุดท้ายในสมัยรัชกาลที่ 5

ตารางที่ 1 การสรุปลักษณะสถาปัตยกรรมแต่ละรัชสมัย

ยุค	รัชสมัย / ลักษณะ	ภาพพระที่นั่ง
ชาตินจีนเด่น	รัชกาลที่ 1 : พ.ศ. 2325 ศิลปกรรมจีน ในพระที่นั่ง	
	รัชกาลที่ 2 : พ.ศ. 2352 ส่วนต่อเติม พระที่นั่ง อาคารตะวันตก และเก๋งจีน	

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ยุค	รัชสมัย / ลักษณะ	ภาพพระที่นั่ง
	รัชกาลที่ 3 : พ.ศ.2367 ซุ้มประตูแบบตะวันตก	
ชาติตะวันตกทรงอิทธิพล	รัชกาลที่ 4 : พ.ศ.2394 ไทย-จีน-ตะวันตก ในลักษณะเลียนแบบ ตะวันตกเด่นชัด	
	รัชกาลที่ 5 : พ.ศ.2410 ไทย - ตะวันตก เกิดเป็นตะวันตกแท้ทั้งองค์	
	รัชกาลที่ 6 : พ.ศ.2453 ไทย	
เว้นว่าง	เว้นว่าง รัชกาลที่ 7-8 : พ.ศ.2468 - 2488 เว้นว่างจากการสร้างพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง	เว้นว่างจากการสร้างพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง
การกลับมา	รัชกาลที่ 9 : พ.ศ. 2489 - 2559 ไทย/ไทย - ตะวันตก	

ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และเทคโนโลยีต่างชาติด้านนี้มีอิทธิพลต่อลักษณะสถาปัตยกรรมพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง ในทุกรัชสมัย โดยได้รับอิทธิพลต่อเนื่องคติความเชื่อมาจากสมัยอยุธยา ลักษณะสถาปัตยกรรมพระที่นั่งแม้จะมีการเปลี่ยนแปลง แต่ก็มีลักษณะไทยประเพณีกำกับอยู่เสมอ ผสมผสานกับชาติต่าง ๆ เป็นช่วง ๆ ในลักษณะค่อย ๆ คืบคลานเข้ามาแสดงตนกระทั่งเป็น พระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง นอกจากนั้นลักษณะสถาปัตยกรรมพระที่นั่งยังได้รับอิทธิพลจากปัจจัยอื่น ๆ อีกด้วย เช่น การต่างประเทศ สภาพสังคมเศรษฐกิจ เป็นต้น และยังสันนิษฐานได้ว่าปัจจัยมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านชนิด และน้ำหนักหรือความสำคัญของปัจจัย จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ทราบถึงองค์ความรู้ใหม่นี้ต่อไป

6. เอกสารอ้างอิง

- จุลจักรพงษ์. (2560). *เจ้าชีวิต พงศาวดาร 9 รัชกาลแห่งราชวงศ์จักรี*. กรุงเทพฯ: ริเวอร์ บุ๊คส์.
- ชรินทร์ แชมสาคร. (2560). *อัศจรรย์ !! 12 ประตูประบรมมหาราชวัง อ่านชื่อปกตีว่าไพบระอ่านย้อนหลังยิ่งหยดย้อยกว่า*. [ออนไลน์]. ได้จาก <https://www.tnews.co.th/headshot/322967/อัศจรรย์-!!-12-ประตูประบรมมหาราชวังอ่านชื่อปกตีว่าไพบระอ่านย้อนหลังยิ่งหยดย้อยกว่า> [สืบค้นเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2563].
- นริศ อาภัยนิง. (2553). *ไตรภูมิคติในงานออกแบบพุทธสถาปัตยกรรมสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, ไชแสง สุขะวัฒนะ และผุสดี ทิพทัส. (2531). *สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง*. กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ.
- แน่นน้อย ศักดิ์ศรี. (2537). *มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ.
- วลัญช์ สุภากร. (2558). *ทรงดำเนินด้วยงานสถาปัตยกรรม*. [ออนไลน์]. ได้จาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/677322>. [สืบค้นเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2563].
- สำนักพระราชวัง. (2550). *พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร*. กรุงเทพฯ : นิไวเด็ก.
- แสงสุรีย์ ลดาวัลย์. (2507). *พระมหาปราสาทและพระราชมณเฑียรสถานในพระบรมมหาราชวัง*. กรุงเทพมหานคร : พระจันทร์.
- อรรถพล สาตุ้ม. (2549). การเปลี่ยนแปลงพรมแดนความรู้ : คติทางศิลปะ-ภูมิสถาปัตยกรรม ของวัดสองฝั่งโขง. *วารสารชุดภูมิภาคศึกษาสำหรับบรมบพคัยและข้อเขียน อาจารย์ นักศึกษาปริญญาโท ภูมิภาคศึกษา*, 1(1), 90-103.
- Amnuay-ngerntra, S. (2007). King Mongkut's political and religious ideologies through architecture at Phra Nakhon Kiri. *MANUSYA: Journal of Humanities*, 10(1), 72-88.
- Seviset, S. & Qun, L. J. (2012). Western architecture in Grand Palace, under Thai social and cultural conditions in the early reign of King Chulalongkorn. *International Journal of Humanities and Social Sciences*, 6(10), 2555 - 2562.
- Seviset, S. & Qun, L. J. (2013). The Reflection of the relationship between the social context and the architecture in the Thai Royal Court. *History Research*, 1(2), 25-31.